

## ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ 2021 ԹՎԱԿԱՆԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 7-Ի «ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԹՎԻ ԱՌՆՎԱԶՆ ՄԵԿ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 31-ՐԴ ՀՈՂՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ 3-ՐԴ ԿԵՏԻ, 295-ՐԴ ՀՈՂՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՐԲԵՐՈՒԹՅԱՆ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ ՍԴՈ-1619 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Դիմող կողմը սույն գործով առաջադրել է երկու հիմնական հարցադրումներ.

ա) արդյո՞ք «Ազգային ժողովի պատգամավորության թեկնածուի» և «Ազգային ժողովի պատգամավորի» իրավական կարգավիճակները նույնն են, և արդյո՞ք պատգամավորի անձեռնմխելիությունը կարող է հաղթահարվել ԿԸՀ-ի կողմից,

բ) արդյո՞ք ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավորի նկատմամբ կարող է շարունակվել քրեական հետապնդումն առանց Ազգային ժողովի համապատասխան համաձայնության, և արդյո՞ք պատգամավորի կարգավիճակ ստանալը քրեական գործի դատական վարույթում քրեական գործի կասեցման հիմք է՝ առանց հաղթահարման հնարավորության:

Բարձրացված հարցադրումների կապակցությամբ դիմող կողմը վիճարկում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի և 5-րդ մասի, 295-րդ հոդվածի 1-ին մասի երկրորդ պարբերության և «ՀՀ ընտրական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի (այսուհետ՝ նաև Ընտրական օրենսգիրք) 90-րդ հոդվածի 5-րդ մասի՝ Սահմանադրության 6-րդ («Օրինականության սկզբունքը»), 79-րդ («Որոշակիության սկզբունքը»), 96-րդ («Պատգամավորի անձեռնմխելիությունը») հոդվածներին համապատասխանության հարցը:

Վերը թվարկված և վիճարկվող օրինադրույթների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանելու հիմնական սահմանադրական չափանիշներն ամրագրված են Սահմանադրության 96-րդ հոդվածի 2-րդ մասում. «Պատգամավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում կարող է հարուցվել միայն Ազգային ժողովի համաձայնությամբ: Պատգամավորն առանց Ազգային ժողովի համաձայնության չի կարող զրկվել ազատությունից, բացառությամբ երբ նա բռնվել է հանցանք կատարելու պահին կամ անմիջապես դրանից հետո: Այս դեպքում ազատու-

թյունից զրկելը չի կարող տևել յոթանասուներկու ժամից ավելի: Պատգամավորին ազատությունից զրկելու մասին անհապաղ տեղեկացվում է Ազգային ժողովի նախագահը»:

Դիմող կողմի բարձրացրած հարցադրումներին պատասխանելու և վիճարկվող իրավադրույթների սահմանադրականությունը գնահատելու սահմանադրական-իրավական ուղին (մեթոդը) իրավական կարգավորման կառուցակարգում իրավահարաբերությունների կառուցվածքի, գործողության հիմնադրույթների քննությունը, վերլուծությունն է: Այդպիսի մաքուր իրավական վերլուծությունը հնարավորություն կտա հանգել ճշմարիտ իրավական եզրակացությունների՝ զերծ մնալով նշված իրավակարգավորումների քաղաքական, սոցիոլոգիական, անձնական-անհատական, պատեհապաշտական գնահատականներից, համապատասխան իրավական ինստիտուտների համաշխարհային կամ ազգային զարգացման միտումների վկայակոչումներից, որոնք առավելապես գիտական հետազոտության առարկա են:

Իրավական կարգավորման կառուցակարգի փուլային համակարգում իրավունքի կենսագործումը (իրականացումը) տեղի է ունենում իրավահարաբերությունների առաջացման, փոփոխման և դադարման միջոցով: Իրավական կարգավորումն սկսվում է իրավահարաբերության ծագումից և ավարտվում դրա դադարմամբ: Իրավահարաբերությունն իր գործողության ընթացքում կարող է կրել այս կամ այն փոփոխությունը՝ սուբյեկտային կազմում, բովանդակության մեջ, և շարունակել գոյություն ունենալ փոփոխված տեսքով: Ընդ որում՝ իրավահարաբերությունների առաջացման համար անհրաժեշտ են որոշակի իրավական նախադրյալներ՝ իրավունքի նորմ, իրավասուբյեկտ մասնակիցներ, իրավաբանական փաստեր: Այս երեք տարրերը, լինելով իրավահարաբերությունների ծագման իրավական նախադրյալներ, միաժամանակ այն չափանիշներն են, որոնցով հարակից կամ հաջորդող (նաև փոփոխված տեսքով շարունակվող) իրավահարաբերությունները զանազանվում (կամ տարբերվում) են իրարից:

Սույն գործի շրջանակներում բարձրացված իրավակարգավորումների հետևանքով առաջացած հիմնական իրավահարաբերություններն են՝

ա) քրեադատավարական վարույթային իրավահարաբերությունները, որոնց հիմքը քրեաիրավական նյութական իրավահարաբերությունն է,

բ) սահմանադրական ընտրական իրավահարաբերությունները, որոնք սկսվում են պասիվ ընտրական իրավունքի կենսագործմամբ (առաջացման հիմքը պատգամավորի թեկնածու գրանցելն է): Թեկնածուի չընտրվելու դեպքում այս իրավահարաբերությունը իսպառ դադարում է,

գ) խորհրդարանի պատգամավորի կարգավիճակի հետ կապված իրավահարաբերություններ, որոնք առաջանում են թեկնածուի պատգամավոր ընտրվելու և արդյունքում նրա լիազորություններն ստանձնելու փաստով:

Սույն գործի համատեքստում նշված երեք իրավահարաբերություններից առանցքայինը քրեադատավարական իրավահարաբերությունն է: Ըստ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի՝ «1. Քրեական դատավարությունն իրականացվում է՝ ապահովելու համար՝

1) անձի, հասարակության և պետության պաշտպանությունը հանցագործությունից.

2) անձի և հասարակության պաշտպանությունը պետական իշխանության ինքնիրավ գործողություններից և չարաշահումներից՝ կապված իրական կամ ենթադրվող հանցավոր արարքի հետ:

2. Քրեական դատավարություն իրականացնող մարմինները պարտավոր են ձեռնարկել բոլոր միջոցառումները, որպեսզի իրենց գործունեության արդյունքում՝

1) քրեական օրենսգրքերով չթույլատրված արարք կատարած յուրաքանչյուր ոք բացահայտվի և քրեական օրենքով նախատեսված դեպքերում և սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով պատասխանատվության ենթարկվի.

2) ոչ մի անմեղ անձ հանցանքի կատարման մեջ չկասկածվի, չմեղադրվի և չդատապարտվի.

3) ոչ ոք անօրինական կամ առանց անհրաժեշտության չենթարկվի դատավարական հարկադրանքի միջոցների, պատժի, իրավունքների և ազատությունների այլ սահմանափակման»:

Սույն գործի համատեքստում քրեադատավարական իրավահարաբերության դինամիկայի (առաջացման, փոփոխման, դադարման) իրավական նախադրյալներն են քրեադատավարական նորմերը, քրեական դատավարության մասնակիցները (սուբյեկտները)՝ իրենց քրեադատավարական կարգավիճակներով, և քրեադատավարական փաստերը: Այս իրավահարաբերություններն առանցքային են,

որովհետև դրանք ընդհանուր նորմեր են: Սահմանադրական ընտրական (պատգամավորի թեկնածու) և պառլամենտականի կարգավիճակի հետ կապված իրավահարաբերություններն առանցքային ընդհանուր նորմերից շեղվող, հատուկ իրավակարգավորումներ են, որոնք, ինչպես քրեադատավարական իրավահարաբերություններից, այնպես էլ իրարից տարբերվում են կարգավորիչ նորմերով, մասնակից սուբյեկտներով և դրանց կարգավիճակներով, առաջացման հիմքը համարվող փաստերով:

Քրեադատավարական իրավահարաբերությունների առանցքային դերը դրսևորվում է նաև այն բանում, որ դրանք կարող են առաջանալ, փոփոխվել, գործել նաև մինչև ընտրությունները, ընտրությունների ընթացքում, անձի ընտրվելու դեպքում կարող են կասեցվել, իսկ լիազորությունների ժամկետի լրացմամբ նաև վերսկսվել:

Գործի շրջանակներում քննարկվող ընտրական իրավահարաբերությունում կարգավորիչ նորմերն ամրագրված են Ընտրական օրենսգրքով, ըստ որի՝ մասնակից սուբյեկտը սույն գործի իմաստով պատգամավորի թեկնածուն է, իսկ հարաբերության առաջացման հիմք հանդիսացող իրավական փաստը՝ պատգամավորի թեկնածու գրանցվելը:

Պառլամենտական իրավահարաբերություններում պատգամավորի կարգավիճակի և դրա հետ կապված հարաբերությունների կարգավորիչ օրենքներն են՝ Սահմանադրությունը և «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքը, մասնակից սուբյեկտը պատգամավորն է, իսկ իրավահարաբերության առաջացման փաստական հիմքը՝ պատգամավորի լիազորությունների ստանձնումը:

Այսպիսով, եթե սույն գործի շրջանակներում վիճարկվող նորմերի հիման վրա առաջացող իրավահարաբերությունները դիտարկենք դինամիկայի մեջ, կունենանք հետևյալ պատկերը. քաղաքացին իրացրել է իր քաղաքական իրավունքը, մասնավորապես՝ մասնակցել է ընտրություններին՝ որպես պատգամավորի թեկնածու: Այդ ընթացքում առաջացել է քրեական հետապնդման իրավահարաբերությունը, սակայն օրենքով նրան վերապահված է հատուկ անձեռնմխելիություն, որից զրկելը կատարվում է Ընտրական օրենսգրքին համապատասխան՝ ԿԸՀ-ի կողմից: Եթե ընտրությունների արդյունքում թեկնածուն չի ընտրվում

որպես պատգամավոր, ապա նրա հատուկ անձեռնմխելիությունը դադարում է գործել: Մինչև ընտրություններն օրենքով սահմանված կարգով ԿԸՀ-ի կողմից տրված՝ քրեական հետապնդման կամ ազատությունից զրկելու համաձայնությունը չընտրված անձի նկատմամբ չունի իրավական հետևանք, որովհետև նա այդ կարգավիճակում ենթարկվում է քրեական հետապնդման ընդհանուր կարգով: Սակայն եթե այդ անձը ընտրության արդյունքում ստանձնել է պատգամավորի կարգավիճակ, ապա իրավահարաբերության փոփոխման պայմաններում նա ձեռք է բերել նոր հատուկ կարգավիճակ՝ պատգամավորի, որն ունի իր համար Սահմանադրությամբ երաշխավորված անձեռնմխելիություն, և դրանից զրկելը պետք է կատարվի Սահմանադրությանը և «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքին խիստ համապատասխան:

ԿԸՀ-ի կողմից այդ կապակցությամբ տրված համաձայնություններն իրավական ուժ ունեն մինչև այն պահը, երբ Ազգային ժողովն այդ հարցով կկայացնի որոշում: Միայն պատգամավորի կարգավիճակի ստանձնումը հիմք չէ քրեադատավարական հարաբերության հրամայական կասեցման համար: ԿԸՀ-ի որոշումները շարունակում են գործել, հետևաբար՝ ՀՀ գլխավոր դատախազն անհապաղ պետք է քայլեր ձեռնարկի պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցի լուծման համար:

Այսպիսով, սույն գործի շրջանակներում վիճարկվող հիմնադրույթների կարգավորման շղթան հետևյալն է. քրեական հետապնդման ենթարկվող քաղաքացի, որը հաջորդող շրջանում գրանցվում է որպես պատգամավորի թեկնածու, իսկ պատգամավորի թեկնածու գրանցվելուց հետո կան նրա նկատմամբ քրեական հետապնդում իրականացնելու հիմքեր: Այնուհետև այդ անձը ընտրվում է և ստանձնում է պատգամավորի կարգավիճակ:

Նման տրամաբանական վերլուծությունից բխում է դիմող կողմի՝ Ա հարցադրման տրամաբանական-իրավական պատասխանները՝ «պատգամավորության թեկնածու» և «պատգամավոր» կարգավիճակները նույնը չեն, հետևաբար՝ պատգամավորի անձեռնմխելիությունը չի կարող հաղթահարվել ԿԸՀ-ի կողմից: Այս տրամաբանությունից բխում է դիմող կողմի բարձրացրած Բ հարցի պատասխանը. պատգամավորի նկատմամբ քրեական հետապնդումը չի կարող շարունակվել առանց Ազգային ժողովի համաձայնության:

Այս ամբողջ շղթայում Սահմանադրությունը կարգավորում է միայն վերջին փուլի իրավահարաբերությունը և միայն պատգամավորի լիազորություններն ստանձնած անձի նկատմամբ: Ընդ որում՝ Սահմանադրության 96-րդ հոդվածի 2-րդ մասը տառացիորեն, բավականին հստակ կերպով սահմանում է, որ՝

ա) «պատգամավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում կարող է հարուցվել միայն Ազգային ժողովի համաձայնությամբ»,

բ) պատգամավորն առանց Ազգային ժողովի համաձայնության չի կարող զրկվել ազատությունից, բացառությամբ, երբ նա բռնվել է հանցանք կատարելու պահին կամ անմիջապես դրանից հետո»:

Այսպիսի հստակ իրավակարգավորման պայմաններում ՍԴՈ-1619 որոշումը տարբերակում է դնում մինչև պատգամավորի լիազորությունների ստանձնումը ԿԸՀ-ի համաձայնությամբ քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի և ազատությունից զրկված անձի միջև՝ արձանագրելով, որ՝

ա) «պատգամավորի կարգավիճակ ձեռք բերելու դեպքում նրա նկատմամբ հարուցված քրեական հետապնդման շարունակության համար անհրաժեշտ չէ Ազգային ժողովի համաձայնությունը. նման պարագայում քրեական հետապնդման շարունակությունը պետք է իրականացվի ընդհանուր կարգով» (ՍԴՈ-1619, 18-րդ էջ),

բ) «պատգամավորի կարգավիճակ ստանալուց հետո նրան ազատությունից զրկելու պարագայում. տվյալ դեպքում Սահմանադրության 96-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված բացառիկ դեպքերից բացի, մնացած բոլոր դեպքերում անձի՝ պատգամավորի կարգավիճակ ձեռք բերելն անհրաժեշտաբար պայմանավորում է, որ վերջինիս ազատությունից զրկելու (իսկ մինչ այդ կարգավիճակի ձեռք բերելը ազատությունից զրկված լինելու դեպքում՝ ազատությունից զրկելը շարունակելու, այն պահպանելու) համար անվերապահորեն պետք է Ազգային ժողովի համաձայնությունը, որի բացակայությունը բացառում է պատգամավորի կարգավիճակ ունեցող անձին ազատությունից զրկելու հնարավորությունը» (ՍԴՈ-1619, 19-րդ էջ):

Կարծում ենք, որ Սահմանադրության 96-րդ հոդվածի մեկնաբանության համար իրավական հերմենևտիկայի որևէ հնարքի կիրառում չի կարող հանգեցնել նման ծավալով տարաբնույթ մտահոգումների՝ մի դեպքում՝ տարածական (լայն),

մեկ այլ դեպքում՝ սահմանափակ (նեղ), մեկ ուրիշ դեպքում՝ տառացի (համընկնող) մեկնաբանությունների:

Առանց Ազգային ժողովի համաձայնության պատգամավորը ոչ միայն չի կարող զրկվել ազատությունից կամ շարունակել մնալ ազատությունից զրկված (երբ դրանից զրկված էր մինչև կարգավիճակ ձեռք բերելը), այլև նրա նկատմամբ չի կարող հարուցվել քրեական հետապնդում կամ շարունակվել հարուցված քրեական հետապնդումը՝ առանց Ազգային ժողովի համաձայնության:

Իրավաբանական տեսանկյունից անորոշության տարրեր ունի ՍԴՈ-1619 եզրափակիչ մասի 1-ին կետի գ ենթակետը, համաձայն որի՝ «անազատության մեջ գտնվող պատգամավորի կարգավիճակ չունեցող անձը պատգամավորի կարգավիճակ ձեռք բերելու պահից, բացառությամբ Սահմանադրության 96-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված դեպքերի, չի կարող պահվել անազատության մեջ»: Ի՞նչ է նշանակում «չի կարող պահվել անազատության մեջ» ձևակերպումն իրավական տեսանկյունից, ո՞վ է ազատ արձակում և ինչպե՞ս, այդ ազատումը տեղի է ունենում ինքնաբերաբար, թե՞ ինչ-որ ընթացակարգով, գործում է անձնական անձեռնմխելիությունը սահմանափակելու կամ ազատությունից զրկելու ընդհանուր կա՞րգը, թե՞ հատուկ սահմանադրական ընթացակարգը: Եզրափակիչ մասի 1-ին կետի գ ենթակետն իր անորոշությամբ կոլիզիաներ է առաջացնում քրեական դատավարության օրենսդրորեն ամրագրված մի շարք խնդիրների հետ, մասնավորապես՝ անձի, հասարակության և պետության պաշտպանությունը հանցագործությունից, այլոց (հանցագործությունից տուժած անձանց) իրավունքների պաշտպանության ուղղությամբ:

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ**

**ԱՐԹՈՒՐ ՎԱՂԱՐՇՅԱՆ**

17 դեկտեմբերի 2021 թվականի